एकाइ २ · साकार सपना

अङ्क विभाजनमा दिइएका बुँदाका आधारमा अङ्क दिनुहोस्। फरक शब्दमा लेखिएको भए पनि उही कुरा भनेको उत्तर सही मानिन्छ।

१ आउ देख्दैमा प्रेरणार्थक हुँदैन

उत्तर

प्रयोग · ३

धातु	आउ हटाउँदा	किसिम
पढाउ	पढ् (धातु)	प्रेरणार्थक
रिसाउ	रिस (नाम)	नाम धातु
सघाउ	‘सघ्’ भन्ने धातु छैन	सामान्य
जिताउ	जित् (धातु)	प्रेरणार्थक
पछ्याउ	पछि (क्रियायोगी)	नाम धातु
हँसाउ	हाँस् (धातु)	प्रेरणार्थक

अङ्क विभाजन

✓ प्रतिधातु ०.५ का दरले ‘पढाउ’ र ‘रिसाउ’ को किसिम कारणसहित लेखेमा।

✓ प्रतिधातु ०.५ का दरले ‘सघाउ’ र ‘जिताउ’ को किसिम कारणसहित लेखेमा।

✓ प्रतिधातु ०.५ का दरले ‘पछ्याउ’ र ‘हँसाउ’ को किसिम कारणसहित लेखेमा।

२ वाक्य कहाँ टुङ्गियो?

उत्तर

प्रयोग · ३

क्रिया	किसिम	चिनारी
हेर्दै	असमापक	-दै; ‘बढे’ कुर्छ
लुकेका	असमापक	-एको + नाम (सैनिक)
पाएर	असमापक	-एर; ‘छाडे’ कुर्छ
लगिएको रहेछ	समापक	दुई शब्द मिलेर एउटै समापक; ‘भन्ने’ ले यो भनाइ गाँसेको मात्र हो
पाउन	असमापक	-न; ‘लाग्यो’ कुर्छ
गयो	समापक	वाक्य टुङ्ग्याउँछ; भूत काल, एकवचन र सामान्य आदर देखाउँछ

अङ्क विभाजन

✓ प्रतिक्रिया ०.५ का दरले ‘हेर्दै’ र ‘लुकेका’ असमापक भनी चिनारी दिएमा।

✓ प्रतिक्रिया ०.५ का दरले ‘पाएर’ असमापक र ‘लगिएको रहेछ’ एउटै समापक भनेमा।

✓ प्रतिक्रिया ०.५ का दरले ‘पाउन’ असमापक र ‘गयो’ समापक भनी चिनारी दिएमा।

Science Playground, काठ्न्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

३ विशेष्य बदले विशेषण पनि बदलिन्छ कि?

उत्तर प्रयोग · ३

क. मेरी कान्छी बहिनी हिजो घर आई।

ख. गाउँका बलिया सैनिकहरू गढीमा थाकेका थिए।

ग. उसको रातो सारी हरायो। सारी निर्जीव वस्तु भएकाले ‘राती’ हुँदैन; ‘राती’ त ‘राती गाई’ मा जस्तो जीवका लागि आउँछ। ‘उसको’ र ‘हरायो’ पनि बदलिँदैनन्।

अङ्क विभाजन

✓ क मा ‘मेरी’, ‘कान्छी’ र ‘आई’ मिलाएमा।

✓ ख मा ‘गाउँका’, ‘बलिया’ र ‘थाकेका थिए’ मिलाएमा।

✓ ग मा ‘रातो’ नबदलिने कुरा कारणसहित लेखेमा।

४ कारणको साङ्लो

उत्तर बोध · ३

कीर्तिपुर र लुटिकोट गोरखाको हातमा परेपछि जयप्रकाश मल्ल डराए, त्यसैले पादरीले अङ्ग्रेजको सहयोग माग्न सल्लाह दिए। मल्ल राजाले सहयोग मागेकाले कम्पनीले किनलकको फौज पठाउने निर्णय गऱ्यो। त्यसैले जासुसले पृथ्वीनारायण शाहलाई खबर दिए। खबर पाएकाले सिन्धुलीमा गोरखाली सेनाले रसदपानी खाली गरेर जङ्गलको ज्ञान प्रयोग गरी लड्ने तयारी गऱ्यो।

कडी: जासुसको खबर। खबर नआएको भए सेना पहिल्यै सिन्धुली पठाउन, रसद हटाउन र अरिङ्गाल, अर्ना तयार राख्न समय पाइँदैनथ्यो। (अरू कडी पनि कारणसहित मान्य।)

अङ्क विभाजन

✓ डर, सल्लाह र फौज पठाउने निर्णय ठिक क्रममा जोडेमा।

✓ जासुसको खबरपछि तयारी राखी साङ्लो पूरा गरेमा।

✓ एउटा कडी छानेर उचित कारण दिएमा।

५ अपठित गद्यांश

उत्तर बोध · ५

क. उनीहरूलाई आफ्ना यन्त्र र नक्सामा पूरा भरोसा थियो, र गाउँकी वृद्धाको अनुभवलाई पुरानो विश्वास ठाने।

ख. त्यो पाखामा भदौमा मूल फुट्छ र पहिले त्यहीँ घर बगेका थिए; अर्थात् पाखा चिप्लने खतरा छ।

ग. किताब पढे जस्तै त्यस ठाउँको माटो, पानी र पुरानो इतिहास स्थानीय मान्छेबाट बुझ्न चाहेको भन्ने आशय हो।

घ. प्रेरणार्थक धातु (पढाउ); सामान्य धातु ‘पढ्’।

ङ. किनलकले ठाउँको मौसम, जङ्गल र किराको ज्ञानबिना निस्फिक्री भएर हिँड्दा ठुलो फौज गुमाए; नयाँ इन्जिनियरले काम सुरु गर्नुअघि नै ठाउँ चिन्ने मान्छेबाट सिक्न खोजिन्।

गद्यांशका पात्र र घटना यस अभ्यासका लागि बनाइएका हुन्।

अङ्क विभाजन

✓ क: नक्सा र यन्त्रमा भरोसा, अनुभवको बेवास्ता भन्ने अनुमान लेखेमा।

✓ ख: मूल फुट्ने र पहिले घर बगेको कुरा लेखेमा।

✓ ग: स्थानीय ज्ञानबाट ठाउँ बुझ्ने आशय लेखेमा।

✓ घ: प्रेरणार्थक र ‘पढ्’ दुवै लेखेमा।

✓ ङ: ठाउँ नचिनी हिँड्नु र चिनेर सुरु गर्नुको भिन्नता लेखेमा।

६ एउटै अर्थ, फरक रूप

उत्तर

क. वंशु गुरुङले सिकारीलाई जङ्गलको बाटो खोजाए।

ख. दूतले बेतिया गएर पत्र बुझाए।

ग. किनलक हिँड्दै कुहिरो हेर्थे।

घ. अर्ना मोटायो।

Science Playground, काठुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

अङ्क विभाजन प्रयोग · ४

✓ क: ‘खोजाए’ लेखी ‘सिकारीलाई’ बनाएमा।
✓ ख: ‘गएर’ ले वाक्य जोडी कर्तामा ‘ले’ मिलाएमा।
✓ ग: ‘हिँड्दै’ ले वाक्य जोडेमा।
✓ घ: ‘मोटायो’ लेखेमा।

७ त्रुटि पहिचान र सुधार

उत्तर प्रयोग · ४

‘साकार सपना’ को **शीर्षक** राम्रो छ। यो कथामा पृथ्वीनारायण शाहको **एकीकरण** अभियानको एउटा घटना छ। गोरखाली **वीरहरूले** आफ्नो **कीर्ति** राखे। **लडाइँपछि** राजाले सेनालाई टीका लगाइदिए। मेरी **दिदी** भन्छिन्, **“रमाका** दाजु पनि यो कथा पढ्न मन पराउनुहुन्छ।” यो कथा हिजो कक्षामा **पढियो**। अब म इतिहासको किताब पनि पढ्ने छु।

अङ्क विभाजन

✓ प्रतिसुधार ०.५ का दरले तत्सम ‘शीर्षक’ र ‘करण’ अगाडिको ‘एकीकरण’ बनाएमा।
✓ प्रतिसुधार ०.५ का दरले ‘वीर’ र ‘कीर्ति’ बनाएमा।
✓ प्रतिसुधार ०.५ का दरले अव्यय ‘पछि’ र स्त्रीलिङ्ग नामको अन्त्यको ‘दिदी’ बनाएमा।
✓ प्रतिसुधार ०.५ का दरले ‘रमाका’ (आदरको भेदक) र क्रियापदको ‘पढियो’ बनाएमा।

८ भाव विस्तार

उत्तर उच्च दक्षता · ४

प्रस्तुत भनाइ ‘साकार सपना’ कथाको अन्त्यमा पृथ्वीनारायण शाहले सिन्धुलीको जितपछि आफ्ना सेनालाई भनेका हुन्।

गोरखाका राजाले नेपाल खाल्डो जित्ने र देशलाई जोगाउने सपना देखेका थिए। योजना, जासुसी र सेना पठाउने निर्णय उनकै थिए, तर उनले जितको श्रेय आफूले नलिई जङ्गलमा लड्ने वंशु गुरुङ र सैनिकलाई दिए। ‘मैले जितेँ’ होइन, ‘तिमीहरूले पूरा गऱ्यौ’ भन्नु नै उनको नेतृत्वको गुण हो।

ठुलो काम एक जनाको सपना र धेरै जनाको पसिनाले मात्र पूरा हुन्छ। काम गर्नेलाई जस दिँदा उनीहरूको मनोबल बढ्छ। विद्यालयको कार्यक्रम होस् वा देशको विकास, असल अगुवाले सफलता सबैको भनेर बाँड्छ। यो भनाइले नेता जति ठुलो भए पनि साथीको परिश्रमलाई सम्मान गर्नुपर्छ भन्ने सन्देश दिन्छ।

अङ्क विभाजन

✓ भनाइको प्रसङ्ग (कथा, कसले, कहिले) खुलाएमा।
✓ जितको श्रेय सेनालाई दिएको अर्थ खोलेमा।
✓ ठुलो काम धेरैको परिश्रमले पूरा हुने कुरा उदाहरणसहित लेखेमा।
✓ असल नेतृत्वको सन्देशसहित निष्कर्ष दिएमा।

Science Playground, काटुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

९ अर्कैको आँखाबाट कथा

उत्तर प्रयोग · ५

आदरणीय रम्बोल्ड महोदय,

म जनकपुरबाट यो पत्र लेख्दै छु। करिब २,४०० सिपाही लिएर म नेपाल खाल्डो जितिहाल्छु भन्ने सोचेको थिएँ। अहिले मसँग करिब ८०० मात्र छन्। मध्य वर्षाको कुहिरो र किराले हामीलाई पहिल्यै थकाएका थिए। गाउँ खाली थिए, रसदपानी कतै भेटिएन। साँझ पर्न लाग्दा ढुङ्गेबास र पौवागढीबाट एकैचोटि आक्रमण भयो। हतियार भरियाको भारीमा थिए; सिपाहीले झिक्नै पाएनन्।

मातेका अर्ना हाम्रो बिचमा पसे, अरिङ्गाल र बच्छिउँले चिल्न थाले, सिस्नाको घारीमा दगुर्दै सिपाहीको सातोपुत्लो गयो। यो पहाडमा मान्छे मात्र होइन, जनावर, किरा र बिरुवा पनि लड्दा रहेछन्। थप सेना नआएसम्म म अगाडि बढ्न सक्दिनँ।

तपाईंको कप्तान,
किनलक

असमापक: लिएर, लाग्दा, दगुर्दै। (विद्यार्थीका शब्द फरक हुन्छन्; कथाका तथ्य र ‘म’ को दृष्टि मिल्नुपर्छ।)

अङ्क विभाजन

- ✓ पत्रको ढाँचा (सम्बोधन, अन्त्य) मिलाएमा।
- ✓ प्रथम पुरुष र किनलकको दृष्टि सुरुदेखि अन्त्यसम्म राखेमा।
- ✓ मौसम, अर्ना र अरिङ्गालका तथ्य कथाअनुसार राखेमा।
- ✓ सैनिकको सङ्ख्या र जनकपुर फर्किएको कुरा ठिक राखेमा।
- ✓ कम्तीमा तीन असमापक क्रिया र शुद्ध भाषा प्रयोग गरेमा।

१० तर्क र प्रतितर्क

उत्तर उच्च दक्षता · ४

तर्क(पक्षमा): जयप्रकाश मल्लले अङ्ग्रेज बोलाए, तर गोल्डिङले हरेक कुरामा ‘हामीलाई के फाइदा’ मात्र सोचे र बिस्तारै नेपाल खाल्डै आफ्नो बनाउने हिसाब गरे। स्वार्थले आउने शक्तिलाई बोलाउँदा देशको स्वतन्त्रता नै जोखिममा पर्छ।

प्रतितर्क(विपक्षमा): ‘सधैँ’ भन्नु ठिक होइन। भूकम्प वा महामारीमा देशहरूले एकअर्कालाई सघाउँछन्, र व्यापार, शिक्षा र स्वास्थ्यमा सहयोगले दुवैलाई फाइदा गर्छ।

निष्कर्ष: सहयोग आफैँमा घात होइन। कसले, किन, कुन सर्तमा सहयोग गर्दै छ, बुझेर मात्र लिनुपर्छ। आफ्नो शक्ति नचिनी अरूमा पूरै भर पर्दा घात हुन्छ।

अङ्क विभाजन

- ✓ पक्षमा एउटा उचित तर्क दिएमा।
- ✓ विपक्षमा एउटा उचित प्रतितर्क दिएमा।
- ✓ तर्कलाई कथा वा आजको उदाहरणले पुष्टि गरेमा।
- ✓ दुवै पक्ष केलाएर स्पष्ट निष्कर्ष दिएमा।

Science Playground, काठ्मान्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

११ सोच्नुहोस्

उत्तर उच्च दक्षता · ४

हिउँदमा कुहिरो र झरी कम हुने भएकाले बाटो हिँड्न सजिलो हुन्थ्यो, र किराले सिपाहीलाई कम सताउँथे। दूतले ‘वर्षामा धेरै सैनिक खेतीमा जान्छन्’ भनेको कुरा पनि हिउँदमा लाग्दैनथ्यो, त्यसैले गोरखाका सैनिक उपत्यकामै बढी भेटिन सक्थे। लडाइँको ढङ्ग नै अर्कै बन्थ्यो।

तर जित मौसमले मात्र भएको होइन। जासुसको खबर, पहिल्यै पठाइएको सेना, रसदपानी खाली गर्ने योजना, वंशु गुरुङको जङ्गलको ज्ञान र किनलकको निस्फिक्री पनि कारण थिए। मौसम त दुवैका लागि एउटै थियो; त्यसलाई काममा लगाउने बुद्धि गोरखाली सेनासँग मात्र थियो।

अङ्क विभाजन

- ✓ मौसम बदलिँदा बाटो र किराको असर बदलिने कुरा लेखेमा।
- ✓ सैनिक वा लडाइँको ढङ्ग बदलिने दोस्रो कुरा लेखेमा।
- ✓ मौसमबाहेकका कम्तीमा दुई कारण कथाबाट दिएमा।
- ✓ मौसम दुवैका लागि एउटै थियो, बुद्धिले फरक पाऱ्यो भन्ने निष्कर्ष दिएमा।

१२ क्रियाकलाप: मेरो ठाउँको लुकेको ज्ञान

(अङ्क नदिइने)

विद्यार्थीले पाउनुपर्ने नतिजा

पानी पर्ने सङ्केत, चिप्लने पाखा, सिस्नु वा बिच्छीबाट बच्ने उपाय, औषधी हुने बोट जस्ता कुरा आउन सक्छन्। कक्षामा सबैको तालिका मिलाएर यो ज्ञान ‘साकार सपना’ को वंशु गुरुङको ज्ञानसँग कसरी मिल्छ, छलफल गर्न सकिन्छ।

तहअनुसार अङ्क	ज्ञान	बोध	प्रयोग	उच्च दक्षता	जम्मा
अङ्क	०	८	२२	१२	४२

Science Playground, काठुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking